

The Nature of the Virtual Account

Seyed Pedram Khandani¹
Mohadeseh Mohtaj²
Mehrdad Nazemi³

Abstract

Our various activities in the virtual space are possible through a virtual account. Due to the variety of user activities in cyber space, sometimes we need to open several accounts in this space. Our understanding of these accounts is very important, because regardless of their spiritual and emotional value, these accounts can also have financial value for us. Therefore, in the first step, knowing the nature of the virtual account allows us to take the next steps more consciously. In examining the nature of the virtual account, it is clear that these accounts have property, but due to the lack of physical existence and lack of touchability, they are classified as intangible assets. There are two types of virtual accounts in terms of their finances. According to their content, some of them have a financial nature and belong to the group of intellectual rights, while others have no financial value and only contain personal information, which are classified as property. Regarding the ownership of the virtual account, according to the fact that the accounts are property and have ownership characteristics such as permanence, absoluteness and exclusivity, they can be considered as ownership and the user's relationship with the virtual account can be analyzed in the form of ownership relationship.

Keywords: Account, Nature, Financial, Non-financial, Ownership.

1- Doctoral student of private law at azad karaj university, Iran

dr.khandani@gmail.com

2- Assistant professor of the department of law, faculty of law, karaj azad university, Iran

mina.mohtaj@yahoo.com

3- Assistant professor of the department of law, faculty of law, karaj azad university, Iran

mehrdadnazemi@yahoo.com

تحلیل حقوقی ماهیت حساب‌های مجازی

نوع مقاله: پژوهشی

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۰۸

سید پدram خندان^۱

محدثه محتاج^۲*

مهرداد ناظمی^۳

چکیده

فعالیت‌های متنوع ما در فضای مجازی از طریق حساب‌های مجازی امکان‌پذیر است. شناخت این حساب‌ها اهمیت زیادی دارد؛ زیرا علاوه بر ارزش معنوی و عاطفی، می‌توانند ارزش مالی نیز داشته باشند. در گام نخست، شناخت ماهیت حساب مجازی به ما امکان می‌دهد گام‌های بعدی را آگاهانه‌تر برداریم. حساب مجازی به دلیل نداشتن موجودیت فیزیکی و قابلیت لمس، در دسته اموال غیرمادی قرار می‌گیرد. این حساب‌ها دارای ماهیتی دوگانه هستند: برخی از آن‌ها به دلیل محتوای مالی، در گروه حقوق معنوی قرار می‌گیرند و قابلیت انتقال دارند، در حالی‌که حساب‌های حاوی اطلاعات شخصی، ارزش مالی ندارند و غیرقابل انتقال‌اند. درباره رابطه کاربر با حساب مجازی نیز نظریات مختلفی وجود دارد؛ از جمله حق انتفاع یا مالکیت. با توجه به اینکه حق انتفاع مستلزم وجود عین متعلق به دیگری است و کاربر مالک محتوای حساب است، این رابطه نمی‌تواند حق انتفاع باشد. این پژوهش با رویکرد تحلیلی - توصیفی و با بهره‌گیری از منابع کتابخانه‌ای به بررسی ماهیت و ویژگی‌های مالکیت حساب‌های مجازی پرداخته است. در نهایت، با توجه به ویژگی‌های مالکیت مانند دائمی بودن، مطلق بودن و انحصاری بودن، می‌توان حساب مجازی را در قالب رابطه مالکیت تحلیل کرد.

واژگان کلیدی

حساب مجازی، ماهیت، مالی، غیرمالی، مالکیت.

۱. استادیار گروه آموزشی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، البرز، ایران

dr.khandani@gmail.com

۲. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، البرز، ایران

mina.mohtaj@yahoo.com

۳. استادیار گروه آموزشی حقوق، دانشگاه آزاد اسلامی واحد کرج، البرز، ایران

mehrdadnazemi@yahoo.com

مقدمه

بخش زیادی از عمر ما در فضای مجازی سپری می‌شود. ما در فضای مجازی جدا از فعالیت‌های شخصی نظیر ارسال پست الکترونیک به فعالیت‌های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی حتی فعالیت‌های روزمره مثل خرید و فروش می‌پردازیم. فعالیت ما در فضای مجازی به وسیله ابزاری به نام حساب مجازی امکان‌پذیر است. در خصوص حساب مجازی مباحث حقوقی فراوان قابل طرح است؛ برای نمونه، ماهیت حقوقی حساب مجازی چیست؟ این حساب متعلق به چه کسی است؟ متعلق به شرکتی است که آن را ایجاد کرده یا کاربری است که با ثبت نام به نام شخص خویش حساب را ساخته و در حال استفاده از آن است؟ پس از مرگ چه اتفاقی برای این حساب خواهد افتاد؟ از بین خواهد رفت یا به وراثت خواهد رسید؟ این پرسش تنها جنبه نظری ندارد بلکه آثار عملی نیز در بردارد؛ برای نمونه، اگر بپذیریم که حساب متعلق به کاربر است پس او می‌تواند آن را به دیگری منتقل کند و یا پس از فوت او، به وراثت خواهد رسید؛ اما اگر آن را متعلق به شرکت بدانیم پاسخ این سؤال‌ها متفاوت خواهد شد. پرسش‌های یاد شده زمانی واجد اهمیت بیشتری می‌شوند که حساب ارزش مالی یافته باشد؛ بنابراین برای یافتن پاسخ مناسب به این پرسش‌ها در گام نخست باید ماهیت حساب مجازی مشخص گردد. در حقوق آمریکا در مورد حساب مجازی بسیار پژوهش شده است. همچنین قانون‌گذاران در این زمینه اقدام به وضع قوانین نموده‌اند. پنج ایالت اوکلاهاما، کنتیکت، رود آیلند، آیداهو و ایندیانا همگی قوانینی را در این موضوع تصویب کرده‌اند؛ اما هر کدام در زمینه متفاوتی کار کرده‌اند و همچنین نظریه‌های متفاوتی ارائه داده‌اند (Hollon, 2013, p. 1031). به عنوان مثال ایالات کنتیکت و رود آیلند تنها با حساب‌های پست الکترونیک سروکار دارند و در مورد سایر اشکال رسانه‌های اجتماعی برخط سکوت کرده‌اند. کنتیکت، ایندیانا و رود آیلند اختیارات مجری پس از مرگ برای دسترسی به حساب متوفی را محدود می‌کنند؛ ولی اوکلاهاما و آیداهو اختیارات کاملی به مجری پس از مرگ خواهند داد (Hollon, 2013, p. 1033). ادبیات حقوقی کشور ما در این خصوص ضعیف است و تا کنون فقط تعداد انگشت‌شماری مقاله با موضوع ارث حساب مجازی و وصیت حساب مجازی نگاشته شده است. یکی از دلایل بی‌توجهی

حقوق دانان ما به این مسئله، خارجی بودن تابعیت اکثر شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات است. این در حالی است که مسئله مورد بحث، قطعاً در آینده‌ای نه‌چندان دور برای همه کاربران ایرانی دغدغه‌آفرین خواهد بود. در کشور ما ایجاد و استفاده از این حساب‌ها رشد شتابانی داشته چنانچه بر اساس نظرسنجی انجام‌گرفته در بهمن ۹۶، ۶۰ درصد افراد بالای ۱۲ سال حداقل در یکی از شبکه‌های مجازی حساب دارند. همچنین شرکت‌های ایرانی فعال در زمینه ایجاد حساب مجازی نیز در شروط خود هیچ‌گونه مقرره‌ای درباره وضعیت انتقال حساب به کاربر ندارند؛ به‌عنوان مثال می‌توان از سایت پیکو فایل نام برد (میرشکاری، ۱۳۹۵، ص. ۹۷)؛ بنابراین لازم است شرکت‌های داخلی در این خصوص تمهیدی ببینند. در صورتی که شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات خارجی رویکردهای مختلفی در ارتباط با این موضوع دارند، برخی از آنجا که این حساب‌ها را همچنان متعلق به خود می‌دانند، با فوت کاربر، حساب را منقضی شده می‌دانند (Cumings, 2014, p. 898)، و برخی دیگر، این امکان را فراهم کرده‌اند که حساب پس از فوت به وراثت برسد و یا در طول حیات، فرد بتواند آن را به دیگران منتقل کند (Gaied, 2014, p. 281). نظام قانون‌گذاری ما نیز به این موضوع توجه نکرده است تا جایی که در پیش‌نویس لایحه قانون حمایت از داده‌ها و حریم خصوصی در فضای مجازی که می‌توانست جای مناسبی برای طرح این موضوع باشد سخنی در این باره گفته نشده است. به همین دلیل در نشست‌ها و مباحث موجود در این زمینه از اصول حقوقی موجود برای حل این مسئله کمک می‌گیرد. قوانینی که در زمان نگارش حتی انتظار پیش‌بینی چنین موضوعاتی را نداشتند. با افزایش فعالیت ما در فضای مجازی و تبدیل اقلام فیزیکی به غیرفیزیکی نیاز به نگارش قانون در این زمینه لازم است؛ بنابراین، باتوجه به خلأهای موجود و نیاز جامعه و قانون برای یافتن پاسخ مناسب به پرسش‌های فوق، در این مقاله به تحلیل حقوقی ماهیت حساب مجازی پرداخته می‌شود که اولین گام و مهم‌ترین آن در شناخت حساب مجازی است. در ادامه ابتدا مفهوم و اقسام حساب مجازی و سپس ماهیت حساب مجازی و در بخش بعدی رابطه کاربر با حساب مجازی بررسی خواهد شد و در نهایت به نتیجه‌گیری مباحث و ارائه پیشنهاد خواهیم پرداخت.

۱- مفهوم و اقسام حساب مجازی

در مورد مفهوم حساب مجازی در هیچیک از متون قانونی ما و همچنین متون خارجی تعریف جامع و کاملی از حساب مجازی ارائه نشده است. شاید دلیل آن را بتوان جدید بودن موضوع دانست. حساب مجازی از اجزای متعددی تشکیل شده است که با جمع شدن آنها کنار هم یک حساب مجازی شکل می‌گیرد. از جمله اجزای حساب مجازی می‌توان به نام کاربری^۴، گذرواژه^۵، نمایه یا شرح حال^۶ و محتوا اشاره نمود. در پیش‌نویس بازنگری شده قانون متحدالشکل دسترسی متولی به دارایی‌های دیجیتال، در قسمت ۱ از بخش تعاریف، حساب را این‌گونه تعریف کرده است: حساب قراردادی است که در آن یک متولی، دارایی دیجیتال کاربر را حمل، نگهداری، پردازش، دریافت یا ذخیره می‌کند یا کالا و خدماتی را به کاربر ارائه می‌دهد. در این تعریف فقط به یک جز از اجزا حساب مجازی پرداخته شده و آن هم شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات است. در صورتی که حساب مجازی دارای اجزا متعددی است. در قوانین داخلی هم تنها در بند خ از ماده یک آیین‌نامه نحوه استفاده از سامانه‌های رایانه‌ای و مخابراتی یکی از مصادیق آن تعریف شده است. به موجب این بند حساب کاربری عبارت است از یک نشانی الکترونیکی که به هر یک از مراجعان قوه قضاییه به منظور دسترسی به سامانه ابلاغ اختصاص یافته است. این نشانی معمولاً یک شناسه و گذرواژه است. همان‌طور که مشخص است این تعریف فقط مختص به مراجعان قوه قضاییه است و همین‌طور فقط به اجزا شناسه و گذرواژه اکتفا نموده است. در یک تعریف ساده شاید بتوان حساب مجازی را این‌گونه تعریف کرد: حساب مجازی قراردادی است میان شرکت ارائه‌دهنده خدمات و کاربر که به کاربر اجازه می‌دهد وفق ضوابط قراردادی در بستری که شرکت در اختیار آن قرار می‌دهد، به فعالیت بپردازد که این فعالیت‌ها اعم از ایجاد، ارسال، دریافت، ذخیره، نمایش اطلاعات، و خرید و فروش است.

-
4. Username.
  5. Password.
  6. profile.

۱-۱. اقسام حساب مجازی

هر نوع دارایی دیجیتال احتمالاً با یک حساب دیجیتال منحصر به فرد مرتبط است؛ به عنوان مثال، یک فرد ممکن است از طریق Gmail به پست‌های الکترونیکی خود دسترسی داشته باشد؛ اما از طریق Flickr به عکس‌های خود دسترسی داشته باشد. تقسیم‌بندی‌های متفاوتی در مورد حساب مجازی توسط صاحب‌نظران ارائه شده است. در یک تقسیم‌بندی حساب‌های دیجیتال را می‌توان در ۴ دسته شخصی، مالی، تجاری و رسانه‌های اجتماعی قرارداد (Perrone, 2016, p. 185).

الف- حساب‌های شخصی: فایل‌هایی هستند که «معمولاً در یک رایانه یا گوشی هوشمند ذخیره می‌شوند یا در یک تارنما بارگذاری می‌شوند»؛ از جمله عکس‌ها، فیلم‌ها یا حتی فهرست‌های پخش موسیقی (Perrone, 2016, p. 185). اگرچه برخی از این دارایی‌ها، مانند حساب‌های پست الکترونیکی شخصی، ممکن است ارزش پولی بیرونی نداشته باشند، ممکن است ارزش عاطفی قابل توجهی داشته باشند (Banta, 2014, p. 799).

ب- حساب رسانه‌های اجتماعی (رخ‌نما): یک صفحه شخصی است که در آن کاربر اطلاعات شخصی خود را ارسال می‌کند، ویدئو، صدا و سایر محتوا را بارگذاری می‌کند و از طریق آن با افراد دیگر ارتباط برقرار می‌کند. استفاده از این صفحه تنها پس از ایجاد یک نام کاربری (ورود) و رمز عبور امکان‌پذیر است (Nekit, 2020).

ج - حساب‌های مالی: حساب‌های مالی شاید «سنتی‌ترین» دارایی دیجیتال باشند به این معنی که «حساب‌های مالی؛ مانند بانکداری، بازنشستگی و بیمه» هرگز در وهله اول ملموس نبودند. در گذشته، افراد به‌طور کلی اظهارات کاغذی این حساب‌ها را دریافت می‌کردند که وجود آنها را مستند می‌کرد. با ظهور معاملات مالی برخط، «نسخه‌های سخت در حال حاضر اغلب تنها بخش کوچکی از سوابق فرد را تشکیل می‌دهند»؛ زیرا مردم در حال حاضر تمایل به حفظ اطلاعات مالی دیجیتالی دارند که ممکن است شامل حساب‌های بانکی، حساب‌های آمازون، حساب‌های PayPal و غیره شود. حساب‌ها ممکن است رمزهای عبور، پرسش‌های امنیتی و شماره شناسایی شخصی متفاوتی داشته باشند که برای هر کسی به جز کاربر ناشناخته است. فراتر از حساب‌های مالی سنتی فوق، یک فرد همچنین ممکن است هر تعداد

حساب دیجیتال با بازرگانان مانند آمازون، و غیره داشته باشد. این حساب‌ها، ممکن است به وسیله یک پرداخت برخط خودکار ایجاد شده باشد. این حساب‌ها همچنین می‌توانند به طور بالقوه دارای اعتباراتی باشند که تنها در صورتی می‌توانند مورداستفاده قرار گیرند که حساب شناخته شده و فعال باشد (Roy, 2010, p. 376). به طور کلی حساب‌های مالی دارایی‌ها در دنیای فیزیکی را مدیریت می‌کنند نظیر حساب‌هایی که اشخاص در تارنماهای بانکی دارند، اگرچه حساب‌های بانکی در دنیای واقعی وجود دارند؛ اما بانک‌ها برای مدیریت حساب مشتریان تمایل به فراهم آوردن دسترسی مجازی، از طریق حساب دارند.

د- حساب‌های تجاری: حساب‌های تجاری به واسطه فعالیت برخی افراد در مشاغل خاص به وجود آمده است و به طور کلی شامل آدرس مشتری و اطلاعات بیمار است (Perrone, 2016, p. 185) و از طریق آن با افراد دیگر ارتباط برقرار می‌کند. استفاده از این صفحه با ایجاد یک نام کاربری (ورود) و رمز عبور امکان‌پذیر است (Nekit, 2020).

ه- در تقسیم‌بندی دیگر حساب‌ها را به دودسته شخصی و اجتماعی تقسیم‌بندی کرده‌اند. حساب‌های شخصی: ابزاری است که پیام را به تعداد محدودی از افراد منتقل می‌کنند. مانند حساب کاربری پست الکترونیک. حساب‌های جمعی: مجموعه ابزارها و روش‌هایی است که برای ایجاد ارتباط با مخاطبان انبوه به کار گرفته می‌شود. این نوع پیام‌رسان‌ها در زمان واحد پیام یکسانی را برای افراد متعددی ارسال می‌کنند؛ مانند اینستاگرام و فیس‌بوک (کاظمی، ۱۳۸۶، ص. ۱۰۲).

و- تقسیم‌بندی دیگر توسط ایوان کارول^۷ یکی از بنیان‌گذاران وبلاگ ۲۷ ساله است که دو دسته از دارایی‌های دیجیتال را شناسایی کرد. دسته اول شامل دارایی‌هایی که به صورت محلی در دستگاه‌های الکترونیکی ملموس متعلق به شخص ذخیره می‌شوند. دسته دوم شامل دارایی‌های ذخیره شده در دستگاه‌هایی که با قرارداد با مالک دستگاه قابل دسترسی هستند، می‌باشد. دارایی‌های ذخیره شده در جاهای دیگر نیز به عنوان دارایی‌های مبتنی بر «ابر» شناخته می‌شوند؛ زیرا اطلاعات دور از دستگاه فیزیکی دارنده حساب ذخیره می‌شود، معمولاً روی سرور.

7. Evan Carroll.

ز- در تقسیم‌بندی دیگر حساب‌ها را به اعتبار اینکه ارزش اقتصادی دارند یا خیر تقسیم‌بندی نموده‌اند. همان‌طور که در بالا اشاره شد برخی حساب‌ها مانند آمازون، دیجی‌کالا، بازی‌های رایانه‌ای دارای ارزش اقتصادی هستند و نیز برخی وبلاگ‌ها یا نام دامنه از ارزش اقتصادی بالایی برخوردار هستند، درمقابل برخی از وبلاگ‌ها یا تارنماها یا شبکه‌ها از ارزش اقتصادی برخوردار نیستند. ۴۰ میلیون وبلاگ وجود دارد که ارزش مالی ندارند یا ارزش مالی بسیار کمی دارند (Varnado, 2013, p. 719). در مقابل طبق گزارش فوربس، حدود ۱۳.۲ میلیون وبلاگ‌نویس زن نوعی سود از وبلاگ‌های خود دریافت می‌کنند، حتی تارنماهای شبکه‌های اجتماعی می‌توانند برای صاحب حساب درآمد ایجاد کنند. یک مهمانی توییتری که در آن یک میزبان از دنبال‌کنندگان دعوت می‌کند تا در مورد یک محصول به مدت یک ساعت توییت کنند، بسته به تعداد شرکت‌کنندگان، می‌تواند برای میزبان از ۷۵۰ تا ۵۰۰۰ دلار کسب درآمد داشته باشد. سود حاصل از این تارنماها وابسته به بیننده و تعداد افرادی است که بر روی تبلیغات کلیک می‌کنند (Banta, 2014, p. 799). بنابراین دارایی دیجیتال ممکن است ارزش پولی داشته باشند که یک دارنده حساب به‌عنوان بخشی از دارایی خود به آن نگاه می‌کند و همچنین ممکن است ارزش عاطفی و تاریخی برای نسل‌های آینده داشته باشد بسیاری از پست‌های الکترونیک، تصاویر یا فیلم‌های ما که به‌صورت برخط ذخیره می‌شوند، ارزش اقتصادی زیادی نخواهند داشت. بااین‌حال، اکثر آمریکایی‌ها معتقدند که دارایی‌های دیجیتال آنها ارزش پولی قابل‌توجهی دارند، و ممکن است مایل به انتقال این ارزش به ذی‌نفعان خود باشند؛ البته ارزش پولی پست‌های الکترونیک، تصاویر یا فیلم‌ها می‌تواند بسته به اینکه به چه کسی تعلق دارند، افزایش یابد. پست‌های الکترونیک و عکس‌های ذخیره شده در حساب‌های برخط ثروتمندان و افراد مشهور به‌راحتی می‌توانند برای سودهای بزرگ فروخته شوند (Banta, 2014, p. 799). بنابراین حساب‌ها با توجه به نوع فعالیتی که در آنها انجام می‌گیرد، می‌تواند ارزش اقتصادی داشته باشد یا صرفاً به‌عنوان یک حساب ساده در نظر گرفته شوند.

در مورد حساب‌های مجازی بانکی توجه به یک نکته ضروری است. این‌گونه حساب‌ها دارای ارزش اقتصادی فیزیکی هستند؛ بنابراین لازم است بین حساب‌های مجازی بانکی با

حساب‌های مجازی تفاوت قائل شد. در واقع در حساب‌های مجازی محل انباشت سرمایه و ارزش داخل خود حساب و درون حساب است؛ مانند یک وبلاگ یا یک بازی برخط رایانه‌ای ولی در حساب بانکداری مجازی محل انباشت ارزش اقتصادی در دنیای فیزیکی می‌باشد (Banta, 2014, p. 799).

ح- در تقسیم‌بندی دیگر باید به نقش حریم خصوصی اشاره کرد. در این تقسیم‌بندی باتوجه به شکل حساب و نوع عملکرد آن می‌توان حریم خصوصی را درک کرد؛ مثلاً در حساب‌هایی مانند توئیتر یا وبلاگ‌ها حریم خصوصی بسیار کم‌رنگ‌تر می‌باشد. در این‌گونه حساب‌ها ما بیشتر با هویت بیرونی کاربر سروکار داریم و مطالبی که منتشر می‌شود کمتر مربوط به حریم خصوصی و اطلاعات شخصی وی می‌باشد؛ بنابراین حریم خصوصی کاربر کمتر مورد تهدید قرار می‌گیرد. درمقابل پست‌های الکترونیک یا شبکه‌های اجتماعی که بر تعامل کاربران متمرکز هستند و طیف مخاطبان در آن محدود است. در این‌گونه حساب‌ها اطلاعات خصوصی‌تری بین کاربران صورت می‌گیرد؛ بنابراین با توجه به محدوده نشر اطلاعات برای کاربران می‌توان اهمیت حفاظت از حریم خصوصی را در آنها دریافت.

ط- در تقسیم‌بندی دیگر می‌توان به اهمیت و مهم بودن حساب مجازی نسبت به دیگر حساب‌ها اشاره نمود. برخی حساب‌ها علاوه بر ارتباط میان کاربران و تعامل بین آنها ویژگی دیگری نیز دارند؛ مثلاً زمانی که ما رمز عبور سایر حساب‌ها را فراموش کردیم برای بازیابی رمز به پست الکترونیک ما ارسال می‌گردد. همچنین یک حساب پست الکترونیک به‌عنوان وسیله‌ای برای تنظیم مجدد رمزهای عبور به سایر حساب‌های برخط عمل می‌کند و بنابراین، این یک شاخص مهم از اکثر فعالیت‌های برخط است (Narnado, 2013, p. 719).

۲- ماهیت حساب مجازی

همان‌طور که اشاره شد ممکن است چیزهایی وجود داشته باشد که برای فرد دارای ارزش اقتصادی نیستند و صرفاً ارزش معنوی داشته باشند؛ برای مثال عکس‌های خانوادگی که در صفحه اینستاگرام خود بارگذاری می‌کنیم دارای ارزش اقتصادی نیستند؛ ولی دارای ارزش معنوی بالایی هستند مخصوصاً زمانی که فردی را از دست می‌دهیم کوچک‌ترین چیزهای مربوط به آن فرد برای ما ارزشمند می‌شوند از عکس‌های وی در فضای مجازی

یا آخرین گفتگو با وی در صفحات فضای مجازی؛ بنابراین زمانی که چیزی برای یک فرد ارزشمند می‌شود نسبت به آن حق پیدا می‌کند، حق دسترسی ما به حساب کاربری در چه قالب حقوقی تعریف می‌شود؟ در ارتباط با دارایی‌های دیجیتال و حساب مجازی دو دیدگاه میان نویسندگان وجود دارد و دیدگاه غالب حساب مجازی را بخشی از دارایی‌های دیجیتال می‌دانند (فتحی، دادمرزی، ناصری دولت آبادی، ۱۳۹۶، ص. ۱۳۰)؛ بنابراین رابطه حساب مجازی با دارایی دیجیتال عموم و خصوص مطلق است. به این معنی که هر حساب مجازی دارایی دیجیتال است و برخی از دارایی‌های دیجیتال حساب مجازی هستند. پست‌های الکترونیک، اسناد، فایل‌های صوتی و تصویری و تصاویر که در دستگاه‌های دیجیتال مانند رایانه‌های رومیزی و لپ‌تاپ، تبلت‌ها، لوازم جانبی، دستگاه‌های ذخیره‌سازی و دستگاه‌های تلفن همراه ذخیره می‌شود، بدون توجه به مالکیت دستگاه فیزیکی که دارایی دیجیتال در آن ذخیره می‌شود. برخی شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات در شروط خود به صراحت اعلام می‌کنند که حساب و محتوا متعلق به کاربر می‌باشد؛ برای نمونه در شرایط فیس‌بوک در قسمت بیانیه حقوق و مسئولیت‌ها و «شرایط خدمات» تویتر بیان شده که کاربر در واقع مالک حساب و تمام محتوای آن است (Hollon, 2013, p. 1031)؛ بنابراین وقتی صحبت از حساب مجازی به میان می‌آید، به معنی یک حساب به همراه محتوای آن است و با در نظر گرفتن هر کدام بدون دیگری نمی‌توان به تحلیل درستی دست‌یافت؛ بنابراین در این مقاله هر زمان صحبت از حساب مجازی می‌شود، منظور حساب به همراه محتوا می‌باشد. در مقابل، نظریه مخالف معتقد است «حساب دیجیتال» فرد ممکن است شامل انواع دارایی‌های شخصی، از جمله حساب‌های پست الکترونیک، مجوزهای نرم‌افزاری، حساب‌های شبکه‌های اجتماعی، حساب‌های رسانه‌های اجتماعی، حساب‌های به اشتراک‌گذاری فایل، حساب‌های مدیریت مالی و حساب‌های ثبت دامنه باشد. به عبارت ساده، دارایی‌های دیجیتال فایل‌های شخصی هستند و حساب‌های دیجیتال «حقوق دسترسی به دارایی‌ها». توجه به این نکته ضروری است که محتوای حساب مجازی مهم‌ترین جز از پیکره حساب مجازی است. همین محتوای حساب مجازی است که در اکثر مواقع برای فرد یا بازماندگان وی حائز اهمیت است و در واقع بدون توجه به محتوا نمی‌توان

تحلیل دقیقی از حساب مجازی ارائه داد. در واقع محتوای حساب کاربری است که آن را در دسته‌بندی چهارگانه قرار می‌دهد و بر اساس همین محتوا که شامل نوشته یا عکس و... است می‌توان آن را در تقسیم‌بندی اموال جایابی نمود؛ بنابراین تحلیل ماهیت با تمرکز بر محتوا صورت می‌پذیرد. نویسندگان صاحب‌نظر در مورد محتوای حساب مجازی و منافع حاصله از آن نظریات گوناگونی دارند؛ به‌عنوان مثال لاستوکا^۸ و مقاله هارپر^۹ محتوای حساب مجازی را متعلق به شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات می‌دانند و معتقدند به این دلیل که حساب را شرکت در اختیار ما قرار می‌دهد و ما در این بستر به فعالیت می‌پردازیم؛ بنابراین محتوا نیز متعلق به شرکت است. در نتیجه منافع به‌دست‌آمده از این حساب‌ها را متعلق به شرکت می‌دانند. در مقابل نویسندگانی نیز بر این عقیده هستند به‌دلیل اینکه محتوا حاصل کار و تلاش کاربر است؛ بنابراین محتوا متعلق به کاربر است و در نتیجه منافع حاصله را نیز متعلق به کاربر می‌دانند (Hollon, 2013, p. 1031). در نظری دیگر این‌گونه عنوان شده است که محتوای پست الکترونیک، متعلق به کاربران آن نیست. با این حال، می‌تواند توسط کپی‌رایت، سوءاستفاده از اطلاعات محرمانه، دکترین اسرار تجاری، حفاظت از داده‌ها یا حقوق معنوی محافظت شود (Harbinja, 2015, p. 227). به‌نظر می‌رسد نظر دوم با توجه به قوانین ما قابل‌پذیرش می‌باشد؛ اصل ۴۶ قانون اساسی بیان می‌دارد هر کس مالک حاصل کسب‌وکار مشروع خویش است و هیچ‌کس نمی‌تواند به‌عنوان مالکیت نسبت به کسب‌وکار خود امکان کسب‌وکار را از دیگری سلب کند؛ بنابراین با توجه به اینکه محتوا به‌وسیله کاربر ایجاد می‌شود می‌توان محتوا را متعلق به کاربر دانست و متعاقب آن حساب مجازی که دروازه ورود به محتوا است نیز متعلق به کاربر می‌باشد؛ زیرا تمام متعلقات مربوط به ملک داخل در مالکیت است.

۳- مالیت حساب مجازی

در ابتدا مال مفهوم گسترده‌ای نداشته است و صرفاً شامل اعیانی می‌گشت که قابل‌بهره‌برداری و انتفاع باشد. به‌مرور زمان و گسترده‌تر شدن معنای مال برخی فقها

8. Lastowka

9. Harper's article

به‌درستی معنای عرفی آن را مدنظر قرار داده و آنچه را از نظر عرف و عقلاً مال محسوب می‌شود، مال دانسته‌اند (شهبازی، ۱۳۹۵، ص. ۳۷). در قوانین ما تعریفی از مال ارائه نشده است؛ بنابراین باید به تعاریف اساتید و حقوق‌دانان در این زمینه مراجعه کرد. شاید بتوان خودداری قانون‌گذار از تعریف مال را به این دلیل دانست که معنای عرفی مال در هر زمان متغیر است و تعریف آن ممکن است با تغییرات زمانی ناسازگار شود. هنگامی که فردی یک حساب کاربری ایجاد می‌کند، هدف از این اقدام معمولاً رفع نیازی خاص است که ممکن است جنبه مادی داشته باشد، مانند خرید کالا، یا جنبه معنوی، مانند برقراری ارتباط با فردی دیگر برای کاهش دلتنگی. همان‌طور که در تعریف مال آمده است، مال باید مفید باشد و نیازی را برآورده کند خواه آن نیاز مادی باشد یا معنوی و قابل اختصاص یافتن به شخص یا ملت معین (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۸). بنابراین، حساب مجازی با توجه به تعریف بالا مال محسوب می‌شود؛ زیرا حساب مجازی یا نیاز مادی ما را برآورده می‌کند یا نیاز معنوی ما را؛ مثلاً حساب کاربری ما در تارنمای دیجی‌کالا نیازهای مادی را برطرف می‌کند و یا حساب‌های رسانه‌های اجتماعی اغلب نیازهای معنوی ما را برطرف می‌کنند؛ بنابراین با توجه به کارکرد و محتوای حساب مجازی می‌توان به آن خصیصه مادی یا معنوی بودن را داد. علاوه بر این، این اطلاعات به دلیل اینکه به وسیله یک شخص تولید، نوشته، بارگذاری، فروش و خریداری می‌گردند تمامی محتوای حساب‌های مجازی قابل‌انتساب به شخص است؛ زیرا یکی از اجزای تشکیل‌دهنده حساب مجازی، کاربر است که وی در واقع تولید محتوا می‌کند و این تولید محتوا طبق بند ۴۶ ق.اساسی منتسب به وی است. بعد از مشخص شدن اینکه حساب مجازی مال است پرسش بعدی این است که جزو حقوق مالی است یا غیرمالی؟

۴- بررسی حساب مجازی از منظر حقوق مالی و غیرمالی

حق ما نسبت به اموال، در یکی از دودسته حقوق مالی یا حقوق غیرمالی قرار می‌گیرد. در این بخش بررسی می‌شود که آیا حساب مجازی در زمره حقوق مالی، غیرمالی یا هر دو قرار دارد.

۴-۱- حقوق مالی

حق مالی حقی است که هر کشور به منظور تأمین نیازهای مادی اشخاص به آنها می‌دهد و هدف از ایجاد آن تنظیم روابطی است که از نظر استفاده از اشیا بین اشخاص وجود دارد. این دسته از حقوق قابل‌مبادله و تقویم به پول است (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۲). حقوق مالی به دودسته حقوق مادی و معنوی تقسیم می‌گردد و حقوق مادی خود به دودسته عینی و دینی تقسیم می‌شود. حق عینی، حقی است که شخص نسبت به‌عین دارد. در حقوق ایران و همچنین حقوق خارجی عین تنها شامل اشیا مادی معین می‌گردد و عین را مال خارجی قابل‌لمس می‌دانند (جعفری خسروآبادی، ۱۳۹۶، ص. ۵). حق دینی هم حقی است که شخص نسبت به شخص دیگری دارد و فقط می‌تواند ایفای تعهد را از آن شخص بخواهد و در صورت عدم انجام با مراجعه به دادگاه الزام وی را درخواست نماید و با فوت آن شخص در واقع تعهد هم از بین خواهد رفت. حقوق دینی حقوق وابسته به شخصیت فرد است. با توجه به تعریف ارائه شده بنابراین حساب مجازی عین نیست؛ زیرا قابلیت لمس ندارد و هیچ فضایی را اشغال نمی‌کند (Watkins, 2014, p. 193). در دسته حقوق دینی نیز قرار نمی‌گیرد؛ زیرا حقوق دینی حقوقی است که بر ذمه افراد تعلق می‌گیرد درست است که این حقوق نمود خارجی نداشته و قابل‌لمس نیست؛ ولی رکن اصلی آن طلب یا دین است و مربوط به رابطه بین اشخاص است. از یک دیدگاه تمامی حقوق عینی (مانند حق ارتفاق، حق انتفاع) حقوق دینی، حق کسب و پیشه یا تجارت (سرقفلی) و حقوق معنوی (مالیت‌های فکری، ادبی، هنری و صنعتی و میراث‌فرهنگی) جزو اموال غیرمادی هستند؛ ولی باید اذعان کرد که قراردادان حقوق عینی در دسته اموال غیرمادی، نوعی مسامحه است و صحیح به نظر نمی‌رسد چرا که حق، با اینکه امری غیرمادی است؛ ولی نسبت به موضوع خود اعتبار پیدا می‌کند؛ مانند حق مالکیت نسبت به مال منقول یا حق ارتفاق نسبت به یک ملک؛ یا حق مالکیت نسبت به یک اثر هنری؛ باید گفت که مثال اول در زمره اموال مادی قرار می‌گیرد و مثال دوم در زمره اموال غیرمادی؛ به بیان دیگر با توجه به ارتباط نزدیکی که بین حق عینی و موضوع این حق وجود دارد؛ بنابراین حق عینی نسبت به اموال منقول و غیرمنقول (اموال مادی) در شمول دایره اموال غیرمادی جای نمی‌گیرد. درست است که حقوق عینی و دینی

ماهیتاً انتزاعی و ناملموس هستند؛ ولی این حقوق در ارتباط با یک یا چند مال مادی ملموس شناسایی می‌شوند؛ مثل انتفاع از یک اتومبیل و حق ارتفاق از یک ملک (طاهری سرتشیزی، ۱۴۰۲، ص. ۱۶۹).

در موضوع مورد بحث ما یعنی فضای مجازی ما با شخص و یک چیز که غیرلموس و غیرمادی است و رابطه بین این دو سروکار داریم. اموال غیرمادی اموالی هستند که علاوه بر اوصاف عمومی اموال از قبیل ارزش اقتصادی، نفع مشروع و عقلایی، قابلیت اختصاص به شخص یا ملت و قابل دادوستد بودن اوصاف دیگری نیز دارند. این اموال قابل‌لمس نیستند و پایگاه ملموس مادی ندارند و جامعه به تبع قانون آنها را اعتبار نموده است (محمدی و اسدی، ۱۳۹۱، ص. ۲). تفاوت بارزی میان اموال مادی و اموال غیرمادی وجود دارد، بدین‌صورت که وجود مال مادی قائم به وجود ذی‌حقی نسبت به آن مال نیست، درحالی‌که اموال غیرمادی وجودشان قائم به وجود صاحب حق است، به عبارتی تصور مال مادی بدون مالک امکان‌پذیر است، ولی غالباً تصور مال غیرمادی بدون صاحب حق امکان‌پذیر نیست (حیاتی، ۱۳۸۹، ص. ۱۳۸). درگذشته، عمدتاً با دو نوع گسترده از دارایی‌ها سروکار داشتیم دارایی‌های مشهود که شامل اموال شخصی و غیرمنقول مانند خودرو و خانه و اموال نامشهود که شامل حساب‌ها، سهام و اوراق قرضه می‌شود (Pinch, 2014, p. 545). ولی به‌مرور زمان و در طول سال‌ها، تعریف از دارایی به‌گونه‌ای تکامل یافته است که دارایی‌های نامشهودتر یا غیرمادی‌تر را شامل می‌شود (Varnado, 2013, p. 719). در حقوق ایران مالکیت اموال غیرمادی پذیرفته شده است (طاهری سرتشیزی، ۱۴۰۲، ص. ۱۵۹). اصطلاح اموال نامشهود یا غیرمادی به کالایی با ارزش اشاره دارد که نمی‌توان آن را لمس کرد یا به‌صورت فیزیکی نگه داشت. برخی از نمونه‌های دارایی نامشهود شامل تصویر، سرمایه اجتماعی و اعتبار و همچنین صفحات شخصی رسانه‌های اجتماعی و سایر دارایی‌های دیجیتال شخصی است. مالکیت معنوی یکی از رایج‌ترین اشکال دارایی نامشهود است. دارایی‌های نامشهود برعکس دارایی‌های مشهود هستند که می‌توانند به‌صورت فیزیکی لمس شوند و دارای درجه‌ای از ارزش باشند؛ مانند ماشین‌آلات، جواهرات و لوازم الکترونیکی (Wilkins, 2010, p. 1037). در واقع در حساب مجازی ما با یک پدیده غیرمادی مواجهیم که قابل‌مبادله با پول است؛ ولی نه بر شخص دیگری است و نه بر عین است.

موضوع این حق با ارزش ابتکارها و تراوش‌های ذهنی است، به همین جهت چنین حقی در دایره تقسیم حق دینی و عینی نمی‌گنجد (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۲۴)؛ بنابراین بهتر است آن را از زمره حقوق مادی خارج کنیم و برای یافتن ماهیت آن به سراغ آن‌سوی دیگر اموال مالی؛ یعنی حقوق معنوی برویم. حقوق معنوی پاره‌ای از حقوق مالی است که بر اشیا عالم خارج اعمال نمی‌شود و موضوع آن فعالیت و فکر انسان است (رضایی دوانی، قبولی درافشان، ۱۳۹۵، ص. ۷۶).

یکی از حقوق دانان نیز حقوق معنوی را این‌گونه تعریف نموده است: قدرت‌های مالی که ملموس و محسوس نیستند و به عبارت دیگر واقعیت خارجی ندارند. اموالی با ارزش که بشر حسب ضرورت خلق شناسایی نموده؛ ولی پایگاه عینی ندارند. این اموال به هیچ مال ملموسی تکیه ندارند؛ ولی در وجود و ارزش آنها تردید نیست. این حقوق اصطلاحاً حقوق مالکیت فکری نامیده می‌شوند (آقاسی، ۱۳۹۵، ص. ۲۷). کلیه مصادیق حقوق عینی دارای یک بعد هستند مالی و اقتصادی حال آنکه حساب مجازی دو بعد دارد، بعد معرف حق معنوی و اخلاقی و بعد معرف حق مالی و اقتصادی (محمودی، ۱۳۹۱، ص. ۱۰۵) که در ادامه در این مورد بیشتر توضیح خواهیم داد. حقوق معنوی از جهات مختلفی مانند تجاری بودن یا نبودن، منقول یا غیرمنقول بودن، موقت یا دایمی بودن قابل بررسی هستند؛ ولی از جهت تأثیر یا عدم تأثیر قوه فکر و اندیشه در ایجاد آنها به دو گروه فکری و غیرفکری تقسیم می‌شوند. اموال فکری یا مالکیت فکری حاصل تراوش و تولیدات فکری و علمی نویسندگان و مخترعان و هنرمندان هستند؛ مانند حق اختراع، حق مؤلف، و... و آن دسته از این اموال که فکر و اندیشه در ایجاد آن نقش ندارد اموال غیرفکری هستند؛ مانند سهام شرکت‌ها (محمودی، ۱۳۹۱، ص. ۹۵)؛ بنابراین، می‌توان گفت حساب مجازی به دلیل وصف غیرمادی و غیرملموس بودن و اینکه برخی از اشکال آن را می‌توان زاینده فکر کاربر دانست و برخی دیگر را غیرفکری پنداشت در گروه حقوق معنوی قرار دارد و تحت حمایت رژیم مالکیت معنوی قرار می‌گیرد؛ مثلاً حساب پست الکترونیک را در نظر بگیریم، محتویات یک حساب توسط کاربر ایجاد شده است. متن نوشته شده در پست الکترونیک یا شبکه‌های اجتماعی به وسیله کاربر ایجاد می‌شود. هنگامی که یک کاربر یک پست الکترونیک می‌نویسد یا یک عکس را در یک تارنمای شبکه اجتماعی ارسال می‌کند، او چیزی جدید را ایجاد می‌کند.

درواقع او یک اثر ایجاد می‌کند حال باید ببینیم اثر او یک اثر فکری است یا خیر؟

۴-۱-۱- خصوصیات اثر فکری

اصیل و ابتکاری بودن خصیصه اساسی و اصلی یک اثر فکری است. برخی بر این عقیده هستند که اصیل بودن یک مفهوم کاملاً شخصی است؛ یعنی اثر پدیدآمده مظهر شخصیت آفریننده آن اثر باشد و فرقی ندارد که اثر پدیدآمده نو و جدید باشد. گروهی دیگر ابتکار را معیار اصیل بودن می‌پندارند در اینجا نیز فرقی ندارد که اثر پدیدآمده نو باشد بلکه همین مقدار که اثر باعث رشد فکر و اندیشه انسان شود واجد وصف ابتکاری است (مامی، ۱۳۹۹، ج ۱، صص. ۹۶-۹۹). همان‌طور که گفتیم آثار فکری محصول تلاش ذهن است؛ بنابراین مصادیقی که در قانون ذکر شده جنبه تمثیلی دارد؛ اما در یک تقسیم‌بندی کلی می‌توان آنها را شامل آفرینه‌های ادبی، آفرینه فنی، آفرینه هنری و موسیقایی تقسیم کرد؛ بنابراین می‌توان گفت هرآنچه در حساب کاربری ما به‌وسیله کاربر ایجاد می‌شود و واجد شرایط اصیل و ابتکاری بودن باشد، می‌تواند یک اثر فکری تلقی شود و تحت رژیم مالکیت معنوی تفسیر گردد؛ مثلاً عکسی که با گوشی خود می‌گیریم و آن را برای دیگری به‌وسیله پست الکترونیک ارسال می‌کنیم یا همان عکس را در یکی از رسانه‌های اجتماعی مثلاً اینستاگرام بارگذاری و به اشتراک می‌گذاریم، یک اثر فکری تلقی می‌گردد. از مباحث گفته شده می‌توان این‌طور نتیجه گرفت که حساب مجازی می‌تواند ماهیتی دوگانه داشته باشد. هم در دسته اموال مالی و هم در دسته اموال غیرمالی جای می‌گیرد. همان‌طور که در مباحث پیشین گفته شد، بدون توجه به محتوای حساب‌های مجازی نمی‌توان آن را تفسیر کرد؛ بنابراین توجه به محتوا امری ضروری است.

تا اینجا مشخص شد که حساب مجازی ماهیتی مادی ندارد و درواقع یک مال غیرمادی است و باید آن را جزو حقوق معنوی بدانیم. حال پرسشی که پیش می‌آید این است که آیا ماهیت حساب صرفاً مالی است؟ مثلاً نوشته‌های خصوصی فرد در حساب پست الکترونیک یا مکاتبات کاربر با پزشک خود یا یک وکیل با موکل خود در کدام دسته قرار خواهند گرفت؟ همان‌طور که ابتدای بحث گفته شد، محتوای حساب کاربری نقش مهمی در تعیین ماهیت یک حساب ایفا می‌کند؛ بنابراین حساب‌هایی که صرفاً حاوی اطلاعات شخصی

هستند و در واقع جنبه شخصی آن بر جنبه‌های دیگر غلبه می‌کند را نمی‌توان در دسته حقوق مالی قرار داد؛ بنابراین در این حالت برای تحلیل ماهیت حساب مجازی باید به سراغ حقوق غیرمالی رفت.

۴-۲- حق غیرمالی یا حقوق مربوط به شخصیت

یکی از حقوق غیرمالی یا به تعبیردیگر غیرمادی، حق مربوط به شخصیت (احوال شخصیه) است. حق مربوط به شخصیت حقی است که به هر انسان تعلق دارد و بیشتر از شخص انسان حمایت می‌کند تا منافع مادی او و غیرقابل انفکاک از شخص و شخصیت انسان است؛ برخلاف حقوق مالی همانند حق مالکیت که قابل نقل و انتقال به دیگری است. به تعبیردیگر، حقوق مربوط به شخصیت به حفظ ذات و عرض انسان برمی‌گردد؛ از قبیل: حق زندگی کردن، حق آزادی تحصیل، آزادی بیان، شغل و مذهب، حضانت، ابوت و غیره (فلاح تفتی و بابایی، ۱۴۰۲، ص. ۱۹). حق غیرمالی امتیازی است که هدف آن رفع نیازهای عاطفی و اخلاقی انسان است. موضوع این حق روابط غیرمالی اشخاص است. ارزش دادوستد را ندارد و قابل ارزیابی به پول و مبادله با آن نیست؛ مانند حق زوجیت، حق ابوت و بنوت، حق ولایت یا حقی که پدیدآورنده اثر ادبی یا هنری در انتشار آن دارد و امثال اینها (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۱). منشأ حقوق غیرمالی را بایستی حکم قانون‌گذار دانست. این دسته از حقوق که حقوق مربوط به شخصیت و روابط خانوادگی است به حکم قانون‌گذار به اشخاص تعلق می‌گیرد و قواعد راجع به آن در زمره قواعد آمره است. حقوق مربوط به شخصیت حقوقی است که به هر انسانی قطع نظر از وابستگی او به گروه اجتماعی خاص تعلق دارد حقوقی که از شخصیت انسان حمایت می‌کند تا منافع مادی آن. این حقوق غیرقابل انفکاک از شخص هستند و شخصی و غیرمالی هستند (صفایی، ۱۴۰۱، ص. ۱۷).

ویژگی‌های حقوق غیرمالی عبارت است از عدم قابلیت دادوستد، عدم قابلیت ارزیابی به پول، عدم قابلیت انتقال به دیگری، عدم قابلیت توقیف و تأمین؛ مثل حق حضانت، ولایت، بنوت و ابوت؛ بنابراین، می‌توان دسته‌ای از حساب‌های مجازی را تحت شمول اموال غیرمالی دانست؛ زیرا آنها فاقد ارزش قابل توجهی برای دیگران هستند و در واقع وابسته به

شخصیت فرد هستند. در نتیجه برای حساب مجازی باید ماهیتی دوگانه قائل شد، هم در زمره حقوق مالی و هم در زمره حقوق غیرمالی قرار می‌گیرد.

۵- تعریف مالکیت

در حقوق ایران تعریفی از مالکیت وجود ندارد. مفهوم حقوقی مالکیت، از مفهوم لغوی و عرفی آن، دور نبوده و به این معناست که رابطه فرد با یک مال، به گونه‌ای است که می‌تواند حقوق مالکانه خود را در آن مال منقول یا غیرمنقول، اعمال نماید. ماهیت مالکیت، در فقه عبارت است: از سلطه اختصاصی بر مال (عطارزاده و پارسا، ۱۳۹۲، ص. ۱۵). در حقوق مدنی، مالکیت را چنین معنا کرده‌اند: حق استعمال و بهره‌برداری و انتقال یک چیز به هر صورت مگر در مواردی که قانون استثنا کرده باشد (موسوی بجنوردی و حسینی نیک، ۱۳۹۴، ص. ۲۵). شارع مقدس، در مورد مفهوم مالکیت و مصادیق آن بیان خاصی ندارد و تشخیص آن امر به عرف و عقلا واگذار شده است (خمینی، ۱۴۱۵ق، ص. ۴۵۴). در واقع در حقوق اسلامی ما شارع در امر شناسایی یا رد مالکیت و اختصاص مالکانه، دخالتی نداشته و تصمیم قاطع در این زمینه با عرف است و شارع جز در موارد نادر، هر آنچه را که عرف مالکیت بداند، به عنوان مالکیت خواهد پذیرفت. این بدین معناست که برای مشروعیت و رسمیت مالکیت، به خصوص در مصادیق نوپدید و مستحدث، نیازی به تأیید شارع و قانون‌گذار نیست و هر چیزی را که در سیره و روش مردمان به عنوان مملوک شناخته شود، باید حقیقتاً به عنوان ملکیت معنون پنداشت (عبیدی پور فرد و دیگران، ۱۴۰۱، ص. ۱۹۷). دکتر کاتوزیان در تعریف مالکیت می‌گوید: مالکیت حقی است دایمی که به موجب آن شخص می‌تواند در حدود قوانین تصرف در مالی را به خود اختصاص دهد و از تمام منافع آن استفاده کند؛ بنابراین، مالکیت را نمی‌توان صرفاً به عین و منافع نسبت داد و با توجه به معنی عرفی آن و پذیرش اموال غیرمادی و نامحسوس، مالکیت شامل اموال غیرمادی نیز می‌گردد و کاربر می‌تواند نسبت به حساب کاربری مالکیت داشته باشد.

۵-۱- رابطه کاربر با حساب مجازی

در حقوق اموال، رابطه شخص با مال به سه گونه است: یا شخص مالک آن است، یا نسبت

به آن حق انتفاع دارد، یا در آن حق ارتفاق دارد. در این زمینه، ماده ۲۹ قانون مدنی بیان می‌دارد: «ممکن است اشخاص نسبت به اموال علاقه‌های ذیل را دارا باشند: ۱- مالکیت اعم از عین و منفعت؛ ۲- حق انتفاع؛ و ۳- حق ارتفاق به ملک غیر». حال، پرسش این است که رابطه بین کاربر و حساب مجازی از کدام نوع است؟

۵-۱-۱- حق انتفاع

ماده ۴۰ قانون مدنی حق انتفاع را این‌گونه تعریف کرده است: حقی که به‌موجب آن شخص می‌تواند از مالی که عین آن متعلق به دیگری است یا مالک خاصی ندارد استفاده کند؛ بنابراین توضیح حساب کاربری نمی‌تواند در این دسته قرار گیرد؛ زیرا حساب کاربری متعلق به کاربر می‌باشد. یک مالک باید بر یک چیز کنترل داشته باشد و باید قصد مالکیت یک چیز را داشته باشد. دارندگان پست الکترونیک و شبکه‌های اجتماعی دارای حساب‌های خود هستند؛ زیرا آنها بر روی حساب خود کنترل دارند و قصد دارند مالک حساب‌های خود باشند (Banta, 2014, p. 799). اگرچه داشتن حساب مجازی یک دارایی فیزیکی و ملموس نیست، همان‌طور که در مورد یک آلبوم عکس یا نامه دست‌نوشته می‌بینیم، هنگامی که یک نفر به حساب خود وارد می‌شود، او آن حساب را در اختیار دارد. حتی زمانی که یکی از آنها به حساب خود وارد نشده است، او هنوز هم دارای مالکیت سازنده حساب است؛ زیرا او رمز عبور را می‌داند. رمزهای عبور حساب مجازی بسیار شبیه کلیدهایی هستند که به کاربر امکان مالکیت یک ماشین را می‌دهند حتی اگر در آن لحظه صاحب خودرو از لحاظ جسمی آن را نداشته باشد. از آنجاکه رمز عبور یا کلید به دارنده کنترل می‌دهد و دارنده قصد دارد حساب یا ماشین را داشته باشد (Banta, 2014, p. 799).

طبق قانون مدنی هر کس مالک چیزی می‌شود صاحب متعلقات آن و هر چیزی است که برای استفاده از آن لازم است. همان‌طور که ما مالک محتوای حساب هستیم، تمام اجزایی که نیاز است تا ما به این محتوا برسیم، متعلقات مالکیت و جزو ملک ماست؛ از جمله نام کاربری و رمز عبور و حتی حساب. ماده ۱۰۴ قانون مدنی بیان می‌دارد: حق ارتفاق مستلزم وسایل انتفاع از آن حق نیز خواهد بود؛ بنابراین قصد و نیت کاربر مالکیت بر حساب کاربری است؛ یعنی کنترل کامل بر حساب درست مانند اموال عینی و ملموس.

۵-۱-۲- حق ارتفاق

ماده ۹۳ قانون مدنی حق ارتفاق را این‌گونه تعریف کرده است: ارتفاق حقی است برای شخص در ملک دیگری. از این تعریف این‌گونه برمی‌آید که حق ارتفاق مختص اموال غیرمنقول است و همان‌طور که گفته شد حساب مجازی جزو اموال غیرمادی است و اموال غیرمادی و غیرملموس نمی‌توانند جزو دسته اموال غیرمنقول قرار گیرند.

۵-۱-۳- مالکیت

باتوجه به توضیحات فوق می‌توان رابطه کاربر با حساب مجازی را در قالب مالکیت تحلیل نمود. طرفداران این نظریه معتقدند که کاربر نسبت به حساب کاربری مالکیت دارد و به‌همین دلیل حساب مجازی باید تحت رژیم حقوق اموال و مالکیت تفسیر گردد. نظریه مالکیت ارزیابی می‌کند که آیا دارایی‌های دیجیتال کاربر مشابه «مالکیت واقعی» کاربر می‌باشد یا نه؟ اگر کالای دیجیتال در واقع دارایی باشد، از نظر نظری، کاربر مالک آن است و می‌تواند آن را در زمان حیات یا در هنگام مرگ منتقل کند؛ زیرا «مالکیت و قابلیت انتقال دارایی‌ها با هم مرتبط هستند (Varnado, 2013, p. 719). ازجمله دلایلی که مخالفان این نظریه بیان می‌دارند می‌توان به این موارد اشاره کرد: آنان معتقدند که دارایی‌های دیجیتال فاقد ارزش مالی هستند، به‌همین دلیل آنها را نمی‌توان مال نامید. این دلیل موجه نمی‌باشد به این دلیل که یک آلبوم عکس فاقد ارزش مالی است؛ ولی مثلاً جزو اموال یک فرد متوفی محسوب می‌شود به وراثت تعلق می‌گیرد. چه‌بسا همان‌طور که در مطالب قبل بیان کردیم برخی از حساب‌های مجازی ازجمله حساب‌های مالی دارای ارزش اقتصادی و مالی می‌باشد. آمریکایی‌ها ارزش دارایی‌های دیجیتال خود را ۵۵۰۰۰ هزار دلار تخمین زده‌اند (Pinch, 2014, p. 545). دلیل دیگر در مخالفت با مالکیت حساب مجازی این است که دارایی‌های دیجیتال جزو اموال حساب نمی‌شوند؛ چون آنها متعلق به کاربر نیستند به این دلیل که کاربران بعد از بارگذاری برنامه‌های خود در حساب خود مالکیت آن را به شرکت‌های ارائه‌دهنده یا اواسپی‌ها انتقال می‌دهند؛ بنابراین کاربران اساساً مالکیت چیزی را ندارند که بخواهند آن را انتقال دهند (Conner, 2010, p. 301). ولی همان‌طور که اشاره شد دارایی دیجیتال در دسته اشیا غیرمادی قرار گرفت و به‌درستی جز مالکیت معنوی جانمایی شد.

نوشته، شعر، عکس همه به وسیله عمل کاربر ایجاد می‌شود و بنابراین متعلق به او و همچنین تحت حمایت قانون کپی‌رایت می‌باشد و از همه مهم‌تر قصد کاربر است که مسلماً کاربر چنین قصدی را ندارد که مالکیت را به شرکت انتقال دهد و این شرط نه‌تنها جایی نوشته نشده بلکه با آن نیز موافقت نگردیده است.

۶- بررسی دلایل مالکیت حساب مجازی

در مورد مالکیت نسبت به اموال معنوی تردیدهایی وجود دارد و برخی به دلیل اینکه این اموال غیرمادی هستند و از طریق عقل و فکر مالک آن ایجاد می‌شوند، دارای اوصاف مالکیت نمی‌باشند. به همین دلیل مالکیت نسبت به این اموال را مردود دانسته و معتقدند که صرفاً باید قوانینی تحت عنوان حمایت از حقوق افرینه‌های فکری ایجاد شود و اگر در جایی هم ذکر عنوان حق مالکیت شده است، به منظور حمایت از حقوق مذکور بوده است. در این مبحث این موضوع بررسی خواهد شد که اموال معنوی نیز مانند اموال مادی استحقاق ملکیت را دارند و می‌توانند به مالکیت درآیند. مالکیت دارای ۳ ویژگی مطلق بودن و انحصاری بودن و دایمی بودن است.

الف: انحصاری و اختصاصی بودن مالکیت: به این معناست که شخص، نسبت به یک مال، اعم از مال منقول و یا غیرمنقول، حق مالکیت دارد و تمامی افراد باید آن را محترم شمارند؛ یعنی به حق او تجاوز نمایند (مامی، ۱۳۸۳، ج ۱، ص. ۴۹). همچنین مالک می‌تواند مانع از تصرف و انتفاع دیگران نیز بشود (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۷). در همین راستا اصل ۴۴ و ۴۷ ق.ا. در برابر تجاوز دیگران به این حق مقرر شده و از حق افراد در این زمینه حمایت می‌کند. ماده ۳۱ قانون مدنی بیان می‌دارد: هیچ مالی را از تصرف صاحب آن نمی‌توان بیرون کرد مگر به حکم قانون. حساب مجازی به وسیله یک قرارداد ایجاد می‌شود؛ بنابراین یکی از اسباب مالکیت که در بالا ذکر کردیم وجود قرارداد است؛ بنابراین کاربر مالک حساب کاربری خود می‌گردد. کاربر تنها کسی است که حق استفاده از حساب را دارد. تأیید این حرف این است که تنها او به نام کاربری و گذرواژه دسترسی دارد و اگر کسی بدون اجازه کاربر به حساب کاربری او وارد شود، قانون برای آن شخص مجازات مقرر کرده است. قانون جرایم رایانه‌ای

به این مورد اشاره دارد. ماده ۷۲۹ ق.م.ا نیز بیان می‌دارد هرکس به‌طور غیرمجاز به داده‌ها یا سامانه‌های رایانه‌ای یا مخابراتی که به‌وسیله تدابیر امنیتی حفاظت شده است دسترسی یابد به حبس از نود و یک روز تا یک سال و جزای نقدی از پنج میلیون ریال تا بیست میلیون ریال هر دو مجازات محکوم می‌شود. در ارتباط با آثار اختصاصی بودن مالکیت، باید گفت که به مفهوم گذشته خود باقی نمانده و از جهات گوناگون محدود شده است (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۸). بر اساس ماده ۳۰ قانون مدنی، هر شخصی که مالک اختصاصی یا انحصاری چیزی باشد، می‌تواند نسبت به مایملک و دارایی خود، هر گونه تصرف و انتفاعی که بخواهد را داشته باشد؛ مگر اینکه برخی از موارد این تصرفات، توسط قانون، منع و استثنا شده باشد. مثلاً، اعمال تصرفاتی در ملک که منجر به ایجاد مزاحمت برای دیگران می‌شود، ممنوع بوده و می‌تواند منجر به طرح دعوی مزاحمت، علیه مالک گردد. یکی دیگر از موارد محدودکننده ویژگی اختصاصی بودن آن است که هیچ مالی را نمی‌توان از تصرف صاحب آن، خارج کرد؛ مگر در مواردی که قانون، این اجازه را داده باشد؛ مثلاً در صورتی که شخص مالک، جرمی مانند جرم قاچاق مرتکب شده باشد که در قانون، برای آن، مجازات مصادره پیش‌بینی شده است، می‌توان حقوق مالکانه وی را سلب نمود؛ بنابراین، همان‌طور که ملاحظه شد وصف اختصاصی بودن نیز با محدودیت‌هایی مواجه است و این محدودیت‌ها مانع از سلب ویژگی اختصاصی بودن که یکی از خصیصه‌های مالکیت است نمی‌شود. در حساب مجازی نیز باید به همین نحو تفسیر گردد. حساب مجازی دارای وصف اختصاصی بودن است؛ زیرا جز کاربر فرد دیگری اجازه ورود به حساب کاربری را نخواهد داشت و وی اختیار کامل بر اداره حساب خود را دارد؛ از جمله گذاشتن نام و مدیریت رخ‌نما و محتوا و در این زمینه چنانچه طبق مقررات عمل ننماید؛ مثلاً مطالبی را نشر دهد که با نظم عمومی مخالف است با وی برخورد می‌شود و این امر باتوجه به توضیحات ذکر شده منافاتی با ویژگی اختصاصی بودن ندارد. از دیگر آثار اختصاصی بودن مالکیت، آن است که تمامی ثمرات و متعلقات اموال که به‌طور طبیعی و یا در نتیجه انجام عملی، به‌وجود می‌آید، به مالک آن مال، اختصاص خواهد داشت؛ مثلاً در صورتی که فردی، زمینی داشته باشد که در آن، میوه و گیاهانی رشد کند، مالک زمین موردنظر، مالک منافع حاصل از آن نیز، خواهد بود. در حساب

کاربری نیز به همین نحو است، چنانچه فرد از نوشته‌ها و عکس‌ها یا صحبت‌های خود یا هر عمل دیگری کسب درآمد کند یا به شهرت رسد و یا کسب هر منفعت دیگر کند تنها متعلق به خود اوست و دیگران از جمله ارائه‌دهندگان خدمات ادعایی نسبت به آن ندارند.

ب: دایمی بودن: مالکیت یک حق دایمی است به این معنا که تا زمانی که مال باقی است مالکیت وجود دارد. طبیعت مالکیت با موقتی بودن آن منافات دارد (کاتوزیان، ۱۳۹۰، ص. ۱۰۸). چنانچه با مرگ مالک از بین نمی‌رود و فقط به سبب یکی از اسباب انتقال به دیگری منتقل می‌گردد. یعنی شخص تنها با اراده خود و با یکی از اسباب انتقال می‌تواند آن را انتقال دهد و یا از حق خود اعراض نماید. حساب مجازی نیز دارای همین خصوصیت است کاربر تا زمانی که تصمیم به ادامه استفاده از حساب را دارد حساب باز است و تنها کاربر می‌تواند به حساب کاربری خود خاتمه دهد. اینکه کاربر هر زمان بخواهد می‌تواند حساب کاربری خود را خاتمه دهد منافاتی با دایمی بودن حساب ندارد و درست مانند اعراض از حق مالکیت است؛ بنابراین کاربر نیز می‌تواند حساب را انتقال دهد. این انتقال می‌تواند هم قهری باشد؛ مانند ارث و هم ارادی و هم می‌تواند به صورت یکجانبه حساب خود را خاتمه دهد؛ بنابراین حساب کاربری دارای وصف دایمی بودن نیز است.

ج: مطلق بودن: از این نظر که مالک می‌تواند هر گونه انتفاعی از ملک خود ببرد آن را مطلق گویند (امامی، ۱۳۸۸، ج ۲، ص. ۴۹). ماده ۳۰ قانون مدنی در این مورد می‌گوید: مالک می‌تواند در ملک خود هر گونه تصرف و انتفاع داشته باشد مگر در مواردی که قانون مجاز ندانسته باشد. در همین راستا ماده ۴۰ ق.ا. بیان می‌کند: هیچ‌کس نمی‌تواند با عمل خویش موجب اضرار به دیگران یا ضرر به منافع عمومی جامعه گردد. ارائه‌دهندگان حساب کاربری نیز در قراردادهای خود به صراحت اعلام می‌کنند که نسبت به محتوا هیچ ادعایی ندارند مگر آنجا که مخالف نظم عمومی جامعه یا انتشار مطالبی بر خلاف اخلاق حسنه باشد؛ بنابراین کاربر مجاز به انتشار هر مطلب و محتوایی در حساب خود می‌باشد تا زمانی که خلاف مقررات باشد که در این صورت بسته به شرایط با آن رفتار می‌شود؛ بنابراین، باتوجه به توضیحات داده شده دیدیم که حساب مجازی دارای اوصاف مالکیت است و می‌توان آن را تحت رژیم حقوق اموال و مالکیت تفسیر کرد. توجه به این نکته ضروری است که ما با

یک پدیده نوظهور مواجهیم و طبیعتاً نباید انتظار داشت که کاملاً منطبق با قوانین موجود باشد. ما در این پژوهش سعی داریم تا زمانی که قانون جدید در این زمینه به تصویب نرسیده است، با توجه به قوانین موجود آن را تفسیر کنیم و نزدیک‌ترین و شبیه‌ترین قانون را برای تحلیل حساب کاربری بیابیم و در وضع موجود بتوانیم از آن برای حل مسائل استفاده کنیم. در حال حاضر در کشورهای غربی و حقوق کامن‌لا با تأکید بر نظریه ایدئال حقوقی که معتقد است در برخورد با مفاهیم فضای مجازی باید واقع‌گرایانه و عمل‌گرایانه برخورد کرد. فضای مجازی را به عنوان مکان واقعی و کلیه محتواهای آن را به عنوان اموال مادی در نظر گرفته است و رژیم مبتنی بر مال با رویکرد مال محوری را مورد پذیرش قرار داده است (یوسفی مراغه و دیگران، ۱۴۰۲، ص. ۱۳). دلایل در نظر گرفتن یک حساب به عنوان یک مال و مالکیت نسبت به آن را می‌توان در عمل دادگاه حقوق بشر اروپا مشاهده کرد. دادگاه در حکم خود تأکید کرد که مفهوم «مالکیت» محدود به کالاهای فیزیکی نیست. مفهوم مالکیت در ماده ۱ دستورالعمل شماره ۱ کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی معنای مستقلی دارد که قطعاً به مالکیت کالاهای فیزیکی محدود نمی‌شود: برخی از حقوق و منافع دیگر که دارایی‌ها را تشکیل می‌دهند نیز می‌توانند به عنوان «حقوق مالکیت» و در نتیجه به عنوان «مالکیت» برای اهداف این مقررات در نظر گرفته شوند، در صورتی که آنها سه اصطلاح را برآورده کنند: ارزش اقتصادی قابل توجه، امکان شناسایی در یک شیء ملموس یا نامشهود، وابستگی قانونی بی‌قید و شرط با شخص مورد نظر (Nekit, 2020). بنابراین حساب مجازی می‌تواند در دسته اموال و حقوق مالکیت قرار گیرد؛ زیرا آنها تمام ویژگی‌های «مالکیت» را از نظر دستورالعمل شماره ۱ کنوانسیون حمایت از حقوق بشر و آزادی‌های اساسی برآورده می‌کنند؛ زیرا می‌توانند ارزش اقتصادی قابل توجهی داشته باشند، امکان شناسایی در شیء ملموس یا نامشهود، وابستگی قانونی بی‌قید و شرط با شخص مربوطه. با وجود اینکه دارایی‌های دیجیتال ممکن است ارزش پولی عینی نداشته باشند؛ اما می‌توانند ارزش عاطفی زیادی داشته باشند. از دیگر دلایلی که حساب کاربری را متعلق به کاربر نمی‌دانند این است که دارایی‌های دیجیتال فاقد ارزش مالی هستند، به همین دلیل آنها را نمی‌توان مال نامید. این دلیل موجه نمی‌باشد به این دلیل که یک آلبوم

عکس فاقد ارزش مالی است؛ ولی مثلاً جزو اموال یک فرد متوفی محسوب می‌شود و به وراثت تعلق می‌گیرد. چه بسا همان‌طور که در مطالب قبل بیان کردیم برخی از حساب‌های مجازی از جمله حساب‌های مالی دارای ارزش اقتصادی و مالی می‌باشد. آمریکایی‌ها ارزش دارایی‌های دیجیتال خود را ۵۵۰۰۰ هزار دلار تخمین زده‌اند (Pinch, 2014, p. 545). دلیل دیگر در رد مالکیت بر حساب مجازی این است که دارایی‌های دیجیتال جزو اموال کاربر نمی‌شوند؛ چون آنها متعلق به کاربر نیستند به این دلیل که کاربران بعد از بارگذاری برنامه‌های خود در حساب خود مالکیت آن را به شرکت‌های ارائه‌دهنده یا اواسپی‌ها انتقال می‌دهند؛ بنابراین کاربران اساساً مالکیت چیزی را ندارند که بخواهند آن را انتقال دهند (Conner, 2010, p. 301). ولی همان‌طور که اشاره شد دارایی دیجیتال در دسته اشیا غیرمادی قرار گرفت و به‌درستی جز مالکیت معنوی جانمایی شد. نوشته، شعر، عکس همه به‌وسیله عمل کاربر ایجاد می‌شود و بنابراین متعلق به او و همچنین تحت حمایت قانون کپی‌رایت می‌باشد و از همه مهم‌تر قصد کاربر است که مسلماً کاربر چنین قصدی را ندارد که مالکیت را به شرکت انتقال دهد و این شرط نه‌تنها جایی نوشته نشده بلکه با آن نیز موافقت نگردیده است.

حال با توجه به اینکه مالکیت صاحب حساب نسبت به حساب کاربری پذیرفته شد، این بدین معناست که کاربر حق همه‌گونه دخل و تصرف در حساب را دارد؟ اهمیت این موضوع زمانی نمایان می‌شود که بحث انتقال این حساب‌ها پیش می‌آید. زمانی که یک حساب شکل می‌گیرد اولین بحثی که مطرح می‌شود و از طرف شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات نیز مورد توجه بسیار قرار گرفته است، بحث حفظ حریم خصوصی می‌باشد. وقتی بحث از حریم خصوصی به میان می‌آید منظور تنها حریم خصوصی کاربر نیست بلکه افرادی که با کاربر در ارتباط بوده‌اند نیز نیاز به حفاظت از اطلاعاتشان ضروری است؛ زیرا در این صورت است که افراد می‌توانند با طیب خاطر به فعالیت در این اپلیکیشن‌ها بپردازند. آنچه مسلم است این است که اموال دیجیتال می‌توانند اطلاعات شخصی بیشتری نسبت به اموال واقعی داشته باشند. در همین رابطه استادان دارو^{۱۰} و فررا^{۱۱} استدلال می‌کنند که دسترسی

10. Darrow

11. Ferrera

وارثان به پیام‌های پست الکترونیک که ارزش اقتصادی قابل توجهی را نشان نمی‌دهند باعث ایجاد عدم اطمینان برای کسانی می‌شود که پست الکترونیک را به آن حساب ارسال می‌کنند و این عمل می‌تواند به ضرر مخاطبان متوفی گردد (Cumming, 2014, p.930); بنابراین باید این موضوع روشن شود که کاربر و بازماندگان در مواجهه با داده‌های خصوصی چه وظیفه‌ای دارند؟ و آیا بازماندگان نسبت به این اطلاعات نیز می‌توانند ادعای مالکیت کنند یا خیر؟ یکی از عمده دلایل شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات برای عدم انتقال حساب‌ها به دیگران حفاظت از داده‌های شخصی است و حفاظت از حریم خصوصی کاربر و افراد مرتبط با کاربر است؛ البته امروزه رویه قضایی شروط مربوط به عدم انتقال حساب‌ها از سوی شرکت‌ها را نمی‌پذیرند؛ زیرا این قراردادها به صورت پیش‌نویس تهیه و تنظیم می‌گردند و کاربر فقط اختیار موافقت یا عدم موافقت را دارد و گزینه دیگری تحت عنوان چانه‌زنی در مورد شرایط قرارداد را نخواهد داشت؛ به عنوان مثال، در پرونده Ajemian v Yahoo! Inc یک مجری به دنبال دسترسی به حساب پست الکترونیک متوفی بود. در نهایت دادگاه این‌گونه استدلال کرد که دلیلی وجود ندارد که شرایط قرارداد به طور منطقی پذیرفته شده باشد و در نهایت اجازه دسترسی به حساب را صادر کرد (Banta, 2014, p. 821). این شروط غالباً بر منافع ارائه‌دهنده خدمات اینترنت تمرکز می‌کند و بنابراین بعید است که از حق حریم خصوصی کاربر محافظت کند (Chu, 2011, p. 255); بنابراین این‌طور به نظر می‌رسد که حریم خصوصی می‌تواند به عنوان یک مانع برای انتقال حساب‌های مجازی به حساب آید؛ اما از جمع مباحث مطرح شده این نتیجه حاصل می‌گردد که ما حساب مجازی را به چهار دسته تقسیم‌بندی کردیم و یک دسته به نام حساب‌های شخصی نام‌گذاری گردید این حساب‌ها حاوی اطلاعات شخصی هستند و همین‌طور حساب‌های تجاری که حاوی اطلاعات کاربر و مخاطب می‌باشد. از طرف دیگر ماهیت حساب مجازی را دوگانه تلقی کردیم مالی و غیرمالی که حقوق مربوط به شخصیت را شامل می‌شود؛ بنابراین حساب‌هایی که مربوط به حقوق شخصیت هستند و همچنین حساب‌هایی که حاوی اطلاعات شخصی و خصوصی هستند، غیرقابل انتقال چه از طریق توارث و چه از طرق دیگر هستند. در موارد مربوط به ارقام اموال بسیار شخصی مانند خاطرات، نوشته‌های شخصی، یادداشت‌ها و موارد دیگر،

عدم انتقال و ازبین بردن این اطلاعات باید مجاز تلقی شود؛ زیرا این موارد به طور جدایی ناپذیری با شخصیت مالک / خالق خود مرتبط هستند و به همین ترتیب هیچ ارزش قابل تشخیصی برای شخص دیگری ندارند (Cumming, 2014, p. 938)؛ بنابراین به جاست که در انتقال دارایی‌های دیجیتال دقت بیشتری شود و با تعیین یک مدیر فقط دارایی‌هایی که فاقد خصیصه شخصی بودن هستند انتقال یابند، چه بسا در مورد اموال فیزیکی نیز به همین شکل رفتار می‌شود.

۷- نتیجه‌گیری

حساب مجازی ابزاری است که ما به وسیله آن امکان استفاده از فضای مجازی را پیدا می‌کنیم. به دلیل گستردگی خدمات ارائه شده در فضای مجازی امروزه بیشتر فعالیت‌های فیزیکی ما به مجازی تبدیل شده است؛ مثلاً امروز می‌توانیم به جای اقدام به خرید کتاب فیزیکی نسخه‌های دیجیتال آنها را خریداری و در حسابمان ذخیره کنیم. نکته مهم این است که ما اغلب این فعالیت‌ها را بدون توجه به چگونگی ساختار این حساب‌ها انجام می‌دهیم و صرفاً با یک ثبت نام به فعالیت می‌پردازیم. با توجه به خلأ قانون‌گذاری و کمبود متون حقوقی و همچنین مغفول ماندن این موضوع از سوی شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات ایرانی این مسئله در آینده‌ای نه‌چندان دور با مشکلات عدیده‌ای روبه‌رو خواهد شد؛ از جمله این مشکلات می‌توان به عدم مشخص بودن تکلیف این حساب‌ها بعد از مرگ کاربر اشاره کرد؛ بنابراین به جاست قانون‌گذار در این زمینه اقدام به وضع قوانین کند و همچنین شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات در شروط خود در این زمینه تمهیداتی ببندیشوند. این کار امکان‌پذیر نمی‌باشد مگر با شناخت ماهیت و ارکان حساب مجازی. در بحث ماهیت این نتیجه حاصل شد که حساب مجازی دارای ماهیتی دوگانه اعم از مالی و غیرمالی است. این امر از این جهت اهمیت دارد که در بحث انتقال حساب مجازی می‌دانیم آن دسته از حساب‌ها که ماهیتی مالی دارند قابل انتقال و آن دسته که دارای ماهیتی غیرمالی هستند، قابلیت انتقال ندارند؛ زیرا این حقوق متعلق به شخصیت فرد است. در بحث ماهیت مالی حساب مجازی باید حساب مجازی را در دسته حقوق معنوی تفسیر نمود؛ زیرا محتوای این حساب‌ها دودسته‌اند یا فکری یا غیر فکری‌اند.

باتوجه به اینکه محتوا توسط کاربر ایجاد می‌شود؛ بنابراین کاربر مالک آن است بر سر این موضوع همه اتفاق نظر دارند حتی شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات؛ اما در مورد مالکیت حساب اختلاف نظر وجود دارد رویکرد حقوق اموال استدلالاتی را بیان می‌کند که اثبات می‌کند کاربر مالک حساب مجازی است. از جمله این دلایل این است که حساب مجازی با اغماض خصوصیات یک ملک را دارا است؛ از جمله مطلق بودن و دایمی بودن و انحصاری بودن؛ بنابراین، به نظر می‌رسد کاربر، مالک حساب مجازی است؛ زیرا دلیل ندارد که بین اموال مادی و غیرمادی تفاوت گذاشت یک عکس گرفته شده توسط یک فرد متعلق به آن فرد است؛ فلذا فرقی ندارد برای آنکه گیرنده عکس مالک آن باشد آن عکس را به صورت فیزیکی داشته باشد و در آلبوم عکس خود قرار دهد یا آن را به صورت دیجیتالی حفظ کند؛ بنابراین نسبت به اموال دیجیتال لازم است همان‌طور رفتار گردد که با اموال فیزیکی رفتار می‌شود و تفاوتی در آنها نیست. اگر کاربر فقط نسبت به محتوا مالکیت داشته باشد و مالک حساب را شرکت‌ها بدانیم، عملاً اختیار کاربر را نقض کرده‌ایم و کاربر را با محدودیت روبه‌رو می‌کنیم؛ زیرا در این صورت کاربر نمی‌تواند باتوجه به مقررات شرکت‌ها که انتقال را ممنوع یا محدود می‌کنند در اموال خود دخل و تصرف کند و آنها را انتقال دهد؛ بنابراین منطقی به نظر نمی‌رسد که کاربر صرفاً مالک محتوا باشد. از طرف دیگر مالکیت شامل لوازم و ملحقات و مقدمات آن نیز است؛ بنابراین حساب به عنوان دروازه برای رسیدن به محتوا و در نتیجه جز لوازم و مقدمات و متعلق به کاربر است. در آخر باید به قصد کاربر نیز توجه داشت به نظر می‌رسد کاربران هنگام افتتاح حساب آن را صرفاً را متعلق به خود می‌دانند و مالک را فرد دیگری تصور نمی‌کنند.

کتابنامه

- آقاسی، محسن (۱۳۹۵). *وقف اموال غیرمادی در حقوق ایران و فقه امامیه با مطالعه تطبیقی بر فقه اهل سنت و حقوق انگلیس*. تهران: دانشگاه امام صادق (ع).
- امامی، اسدالله (۱۳۹۹). *حقوق مالکیت معنوی*. تهران: بنیاد حقوقی میزان.
- امامی، سیدحسین (۱۳۸۳). *حقوق مدنی*. تهران: انتشارات اسلامی.
- امامی، سیدحسین (۱۳۸۸). *حقوق مدنی*. تهران: انتشارات اسلامی.

- جعفری خسروآبادی، نصرالله (۱۳۹۶). جایگاه ستون فقرات نظام حقوقی رومی ژرمنی در حقوق اسلام و ایران: تحلیل فقهی حقوقی تقسیم‌بندی حقوق عینی و دینی. نشریه پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب، سال چهارم، شماره هفتم. صص ۱-۲۴.
- حیاتی، عباسعلی (۱۳۸۹). *اموال و مالکیت*. تهران: انتشارات میزان.
- خمینی، سیدروح‌الله (۱۴۱۵ق). *مبیع*. قم: نشر اسلام.
- رضایی دوانی، مجید؛ قبولی درافشان، سیدمحمدهادی؛ قبولی درافشان، سیدمحمدصادق (۱۳۹۵). بازپژوهی بیع اموال غیرمادی در فقه اسلامی و حقوق ایران. *دوفصلنامه فقه مقارن*، سال چهارم، شماره هفتم. صص ۶۹-۷۱.
- شهلائی، مریم (۱۳۹۹). *بیع اموال غیرمادی در حقوق ایران با مطالعه تطبیقی در فقه امامیه و حقوق مصر*، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد واحد شهر قدس.
- صفایی، سیدحسین (۱۴۰۱). *دوره مقدماتی حقوق مدنی*. تهران: مدرسه عالی حسابداری.
- طاهری سرتشنیزی، مریم (۱۴۰۲). گذری بر مالکیت اموال غیرمادی غیرفکری در حقوق ایران. *فصلنامه تمدن حقوقی*. سال ششم، شماره چهاردهم. صص ۱۵۹-۱۸۴.
- عبدی‌پور فرد، ابراهیم؛ تقفی، علی و رضایی، مجید (۱۴۰۱). ملکیت چون روش؛ تحلیلی بر مالکیت اموال غیرمادی. *پژوهش تطبیقی حقوق اسلام و غرب*، سال نهم، شماره دوم. صص ۱۷۹-۲۱۲.
- عطازاده، سعید و پارسا، الهه (۱۳۹۲). بررسی ماهیت حقوقی مالکیت زمانی در حقوق آمریکا. *دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی*، سال اول، شماره دوم. صص ۱۳-۲۵.
- فلاح تفتی، فاطمه و بابایی، سمانه (۲۰۲۴). امکان‌سنجی فقهی حقوقی حق گمنامی در فضای مجازی. *مطالعات حقوقی فضای مجازی*، سال سوم، شماره نهم. صص ۱۸-۳۳.
- فتحی، بدیع، دادمرزی، سیدمهدی، ناصری دولت‌آبادی، مهدی (۱۳۹۶). مطالعه تطبیقی وصیت اموال دیجیتالی در حقوق ایالات متحده آمریکا، کانادا و ایران، دوره بیست و یکم، شماره ۲، صص ۱۲۹-۱۵۶.
- کاتوزیان، ناصر (۱۳۹۰). *اموال و مالکیت*. تهران: نشر میزان.
- کاظمی، حسنی (۱۳۹۶). *رسانه‌شناسی*. تهران: بی‌نا.

- محمدی، پژمان و اسدی، روح‌اله (۱۳۹۱). ماهیت انتقال مالکیت اموال غیرمادی غیرفکری. *دانش و پژوهش حقوقی*، سال اول، شماره اول. صص ۹۴-۱۱۶.
- محمدی، اصغر (۱۳۹۱). ماهیت حقوق مالکیت فکری و جایگاه آنها در حقوق اموال. *دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی*، سال اول، شماره دوم. صص ۹۴-۱۰۷.
- موسوی بجنوردی و حسینی نیک، سیدعباس (۱۳۹۴). ماهیت ملک و مالکیت در اموال فکری با رویکردی به نظر امام خمینی. *پژوهش‌نامه متین*، سال هفدهم، شماره شصت و هفتم. میرشکاری، عباس (۱۳۹۷). ارث حساب‌های مجازی. *دوفصلنامه علمی دانش حقوق مدنی*، سال هفتم، شماره دوم. صص ۷۱-۹۰.
- یوسفی مراغه، مهدی؛ ترابی، امیر؛ خورشیدی، محمد موسی؛ پرتوی همراه، امین و ده جانی، سجاد. (۱۴۰۲). حقوق مترتب بر اموال و مالکیت بر اشیای مجازی در فضای سایبری با نگاهی به حقوق کامن‌لا. *اولین همایش بین‌المللی علوم سیاسی، حقوق و حوزه‌های دینی و مذهبی با رویکرد نگاهی به آینده بوشهر*.
- Banta, N. M. (2014). Inherit the cloud: the role of private contracts in distributing or deleting digital assets at death. *Fordham L. Rev.* vol 83, n799.
- Banta, N. M. (2016). Property interests in digital assets: The rise of digital feudalism. *Cardozo L. Rev.* vol.38, n59
- Chu, N. (2015). Protecting privacy after death. *Nw. J. Tech. & Intell. Prop.*, 13, 255.
- Conner, J. (2010). Digital life after death: The issue of planning for a person's digital assets after death. *Est. Plan. & Cmty. Prop. LJ.* vol 3, n301.
- Cummings, R. G. (2014). The Case against Access to Decedents' E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy. *Minn. JL Sci. & Tech.* vol15, n 897.
- Darrow, J. J., & Ferrera, G. R. (2006). Who Owns a Decedents E-Mails: Inheritable Probate Assets or Property of the Network? *NYUJ Legis. & Pub. Pol'y.* vol10, n 281
- Gaied, Melissa. (2016). data after death: an examination into heirs' access to a decedent's private online account. *suffolk university law review*, vol Xlix, n37.
- Harbinja, E. (2015). Legal nature of emails: a comparative perspective. *Duke L. & Tech. Rev.* vol14, n227.
- Hollon, J. R. (2013). Tweets from the grave: Social media life after death. *Ky. LJ*, vol 102, n1031.
- Nekit, K. (2020). Legal aspects of the use of social media accounts: current state and perspectives. *The Lawyer Quarterly*, vol10, n3.
- Perrone, M. (2012). What Happens When We Die: Estate Planning of Digital Assets. *CommLaw Conspectus*, 21, 185
- Pinch, R. (2014). Protecting digital assets after death: Issues to consider in planning for your digital estate. *Wayne L. Rev.* vol60, n545.
- Roy, M. D. (2010). Beyond the digital asset Dilemma: Will online services revolutionize

- estate planning. *Quinnipiac Prob. LJ*, 24, 376.
- Varnado, S. S. (2013). Your digital footprint left behind at death: An illustration of technology leaving the law behind. *La. L. Rev.*vol74, n719.
- Watkins, A. F. (2014). Digital properties and death: What will your heirs have access to after you die. *Buff. L. Rev.*vol62,n 193.
- Wilkins, M. (2010). Privacy and security during life, access after death: Are they mutually exclusive. *Hastings LJ*.vol62, n1037.